

Dévai EMKE-füzetek 3.

Schreiber István

Hunyadvár és huszonkét várura





Branyicska: 1. Jósika-kastély a váröv (lerombolt) előterében
2-6. A váröv Marosra néző, napjainkig fennálló részei

ISBN 978-973-622-407-2



9789736224072

Dévai EMKE-füzetek 3.

Schreiber István

**Hunyadvár
huszonkét várura**



Készült a Corvin Könyv- és
Lapkiadó Vállalat szerkesztőségében
Igazgató:
Varga Károly

A borítón:
A vajdahunyadi várkastély
és a Bethlen-traktus mai állapotában

Számítógépes előkészítés:
XPRESS kft., Déva
Igazgató:
Varga Ágnes
Műszaki szerkesztő:
Fülöp Erika Ildikó

Korrektúra:
Ullmann Imola

A szerkesztőség címe:
330065 Deva, str. Gh. Barițiu, nr. 9
Levélcím: 330190 Deva, o.p. 1., c.p. 138
Telefon: 0254-234500
Fax: 0254-234588
E-mail: grapho@corvin.recep.ro

© Schreiber István
© Corvin Kiadó



Megjelenését támogatta
a Communitas Alapítvány

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SCHREIBER ISTVÁN
Hunyadvár huszonkét várura/ Schreiber István. –
Deva: Editura Corvin, 2006
32 p; 21 cm.
ISBN (10) 973-622-275-6
ISBN (13) 978-973-622-275-7

94(498Hunedoara)

550 évvel ezelőtt, 1456. július 21-22-én

HUNYADI JÁNOS

Nándorfehérvárnál világraszóló diadalt aratott II. Mehmed szultán serege felett. Ez a nap a keresztény világ nagy ünnepe volt.



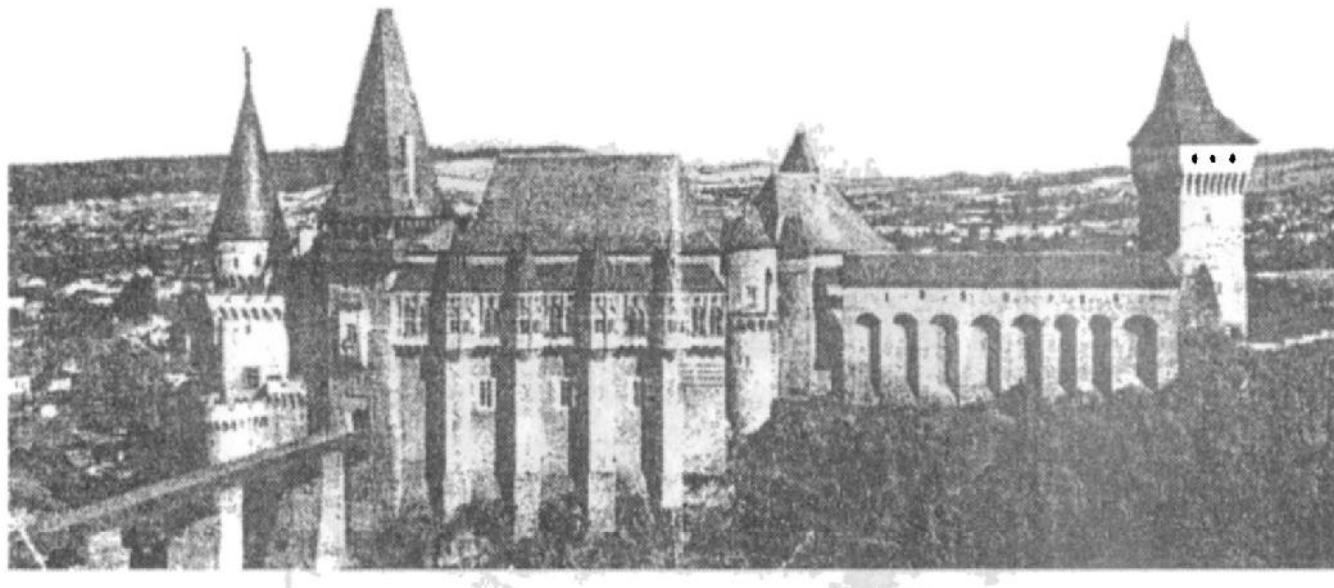
A Szépművészeti Múzeumban őrzött metszet Hunyadi Jánost abból a korból ábrázolja, mikor a nemzet bizalma őt tette meg a kiskorú V. László mellett az ország kormányzójává (1446). A törökverő hős még csak tíz évig élt ezután, a nándorfehérvári ütközet után néhány héttel, a táborban kiütött járvány következtében meghalt.

550 esztendeje minden délben megkondulnak a keresztény templomok harangjai. Az elődök nagyságát, fényes diadalát idézve, hálaadásra, összefogásra és cselekvésre buzdítanak.

„Ha Hunyadi János nem tett volna egyebet, mint hogy ő építette fel Vajdahunyadot, már abból is ráismernénk, hogy nagy embernek kellett lennie, aki koránál magasabban szárnyált.

Minden csodálatos, ami a keze nyomát viseli. Még ez a vár is, amely a Zalasd vize feletti sziklán kevélyen hirdeti a középkor fényét, művészetét és ízlését.

Ezek a karcsú tornyok, a csúcsíves építészet remekei, ezek a szép cirádás erkélyek, e gyönyörű kidudorodások, ezek a Hunyadi Jánoséi!”



„Ha Visegrád a királyok vára, akkor Vajdahunyad a várak királya!”

Mikszáth Kálmán

Hunyadvár, a várak királya

Hunyad neve 1265-ben tűnt fel először az okiratokban, mikor is Ceba „hunodi főesperes” a gyulafehérvári káptalan tagjaival, Gyula fiai által a Doboka vármegyei Polyán birtoknak, sógorukra Ivánra ruháztatását igazolják. 1278-ban azonban már Huniad néven jelentkezik, mint a főesperesség illetve megye neve. Györfy György és Suciu C. szerint 1300-ban Hunyad, 1329-ben Hunad, 1356-ban Hunyad, 1409-ben Hunyadvár, 1482-ben castrum Hwnyad formában említik a korabeli írások.

Bóna István Erdély rövid történetében az ispáni várak neveit elemezve részletezi következtetéseit. Szerinte az erdélyi ispáni várak nevüket vagy első ispánjukról, vagy attól a folyótól nyerték, amely mellett épültek: Dobuka/Doboka; Turda/Torda; Colus/Kolozs; Hunod/Hunyad; Bihar/Bihar; Urod/Arad; illetve Küküllővár, Krasznavár, Marosvár, Temesvár, Krassóvár. „A pusztai személynévi alak mint helynév, a magyar nyelv sajátossága, amely akkor is magyar névadásról tanúskodik – írja, ha a személynév magyar eredete kétes vagy nem bizonyítható (ilyenek a szláv eredetűnek vélhető Bihar, Doboka, Kolozs). Személynév mivoltukról egyebek között azoknak a sőbányáknak a neve tanúskodik, amelyek a várispánságok területén működtek, s amelyekben a szláv akna szó jelenik meg ugyanazon személyek nével együtt (Kolozsakna, Tordaakna, Désakna, tulajdonképpen aknája/bányája).” Ezek szerint Hunyadvár neve feltételezhetően Hunod nevű első ispánjának nevéből származik.

Kuun Géza szerint azonban az sem lehetetlen, hogy Hunyad vára s megyénk neve Attila hunjainak nevét és emlékét őrzi.

Sok vitára adott okot, hogy mikor is épült a vár, melynek nevéből Hunyad megye neve is származik.

A kérdésre választ keresve megtudjuk, hogy nem szabad összetévesztenünk a XI. századi Szentpéter-hegyi Ó-Hunyadvárát a Cserna és Zalasd-patak összefolyásánál levő, sziklaoromra épült várral, a szóban levő Hunyadi várkastéllyal.

1. Bóna István Erdély rövid történetében a korai Magyar Királyság erdélyi központjait és ispáni várait részletesen tárgyaló fejezetben, kitér a hunyadi határispánság XI. századi ispáni várának vázlatos ismertetésére is. Közlése szerint „**felmérték a sziklákra épült késő középkori Vajdahunyad várától 300 méterre, a Cserna és Zalasd összefolyásánál fekvő, Szentpéter-hegynek nevezett promontoron***, a részben elpusztult, 200x70 méteres ovális eredeti Hunyadvárat, amelyhez a váralján település is tartozott. A várnép egyik temetőjét a Rákosdra vezető út északi oldalán, az 1910-es években részben feltárták s az eredményeket közzétették. A temetkezések itt Szent Istvántól a XI. század végéig terjednek, a későbbi temetők egyelőre nem ismertek.”

2. A sziklaoromra épült jelenlegi vajdahunyadi vár építészeti együttesének beható tanulmányozása révén nyilvánvalóvá vált, hogy a **XIII. században már a mostani helyen létezett egy egyszerű, ovális alakú várépület**, amelyről a korabeli dokumentumok is megemlékeznek:

a. 1267-ben IV. Béla király pártutő fia V. István „castrum nostrum Hunod” várnagyának, mint királyi vár parancsnokának elrendeli, hogy „embereket vévén fel, az őt megtámadó Kemény Lőrinc ellen, Feketehalomhoz segílyére siessen.”

Tehát a vár ekkor már létezett. Kőváry László, Téglás Gábor és Octavian Floca feltételezik, hogy a XIII. században IV. Béla király idejében, a nagy tatárjárás után, egy római erőd romjaira épülhetett. A római út ugyanis a Cserna völgyén Szentandrás-tól szintén ide irányul. Teleken és Gyaláron pedig igazolható a rómaiak bányászata.

b. 1399-ben Stibor vajda Hunyad várnagyának elrendeli, hogy a kereskedőket az úton való kirabolástól oltalmazza.

c. 1409-ben Zsigmond király Hunyadot Wayk Buthi királyi katonának (miles regius) kiváló katonai szolgálataiért, neki és családjának valamint fiának Jánosnak adományozta, akit Hunyadinak nevez. Ezen adomány révén, az eddigi királyi vár és uradalom magánbirtokká lett.

Az 1409-ben a Hunyadi család birtokába jutott XIII. századi egyszerű erődítményt két nagyobb ütemben átalakították.

* promontórium lat. = előhegy, előfok, hegyfok, előhegység

Az első szakasz munkálatainak célja a védelem korszerűsítése volt. A korábbi falakon kívül új falgyűrűt emeltek, kapu- és védőtoronyokkal, köpillérekre helyezett hidakkal és egyéb védőművekkel. 1441 és 1446 között Hunyadi János 7 védőtornyot, 4 kör alakú és 3 szegleteset építetett.

Az építkezés második szakasza során (1446 és 1453 között) készültek a család megnövekedett hatalmához méltó lakóépületek: Hunyadi János a belső udvar keleti oldalán várkápolnát emeltetett, a várudvart pedig a kápolnától a kaputoronyig palotaépületekkel vetette körül. A kaputoronytól délre épült fel a kétszintes, nagytermet magába foglaló palotaszárny, melynek nagyszabású emeleti Országháznak nevezett termébe díszes bejáratú lépcsőtoronyon keresztül lehetett feljutni.

A vajdahunyadi vár igényes kialakítása közelebb állt a királyi palotához, mint az arisztokrácia váraihoz. A Lovagterem fölött, az Országház külső oldalán végigfutó finom művű zárt erkélySOR (egyes vélemények szerint), valószínűleg a budai Friss-palota homlokzatának hatására épült. Hunyadi János halála után, Szilágyi Erzsébet és Hunyadi Mátyás a kapubástyától keletre vonuló szárnyal egészítették ki Hunyadi János fénYES vár-lakát.

A XVII. századi építkezések Bethlen Gábor idejére esnek, aki nagy költséggel megkezdte a vár újjáépítését. Sok tekintetben átalakította a várat; a keleti oldal lakóhelyiségeire emeletet emeltetett; Hunyadi János palotájával párhuzamos szárnyat építetett, de annak emeleti részével a kápolna boltívét megtörpítette. A kápolna eredetileg a mainál másfél méterrel magasabb volt, de Bethlen Gábor idejében ezt a részt lebontották. Az Országház helyén három lakószobát alakítatott ki maga és a fejedelemasszony részére.

A védőfalakat magasabbra rakatta, a keleti és az északi oldalra az ágyúk számára bástyát építetett. Az Arany-házon a meghagyott első vár lakóháza kívül, újakat építetett a mai Országház felé eső részen; az idenyelő 2 méter széles, faragott sarokkövekkel bélélt déli bejáró még látható. Új lakóház épült a Bethlen-traktusnak nevezett helyen is, a keleti bástyától a Régi kaputoronyig terjedő részen.

Mindezekből kitűnik, hogy a vajdahunyadi várkastély nem egyszerre épült, részei magukon viselik a különböző korszakok jellemző stílusát. Ennek ellenére a vár mégis nagy értékű, harmonikus építészeti együttest képez. A túlsúlyban gót stílusú elemekből álló épületegyüttes legnagyobb része a XV. században, a Hunyadiak idejében épült; a reneszánsz és barokk stílusra jellemző részletek pedig későbbi korokból származnak. A mellékelt alaprajz feltünteti a várkastély legfontosabb építési szakaszait:

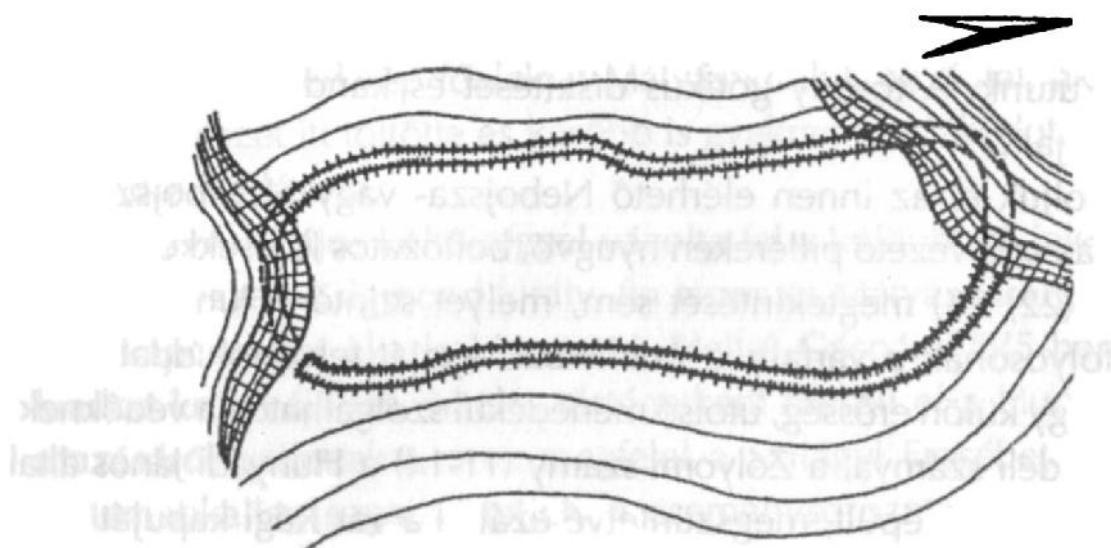
- a. a XIII.-XIV. századi királyi vár körvonalát;
- b. a XV. századi (Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet korszakának) építészeti szakaszait;
- c. a XVII. századi (Bethlen Gábor idejének) építési szakaszát;
- d. a XIX. századi építkezéseket.

Ismerkedjünk meg közelebbről a várkastéllyal, indulunk körsétára az említett alaprajzot követve:

Áthaladva a Zalasd-patak feletti hídon s az Új kaputorony kapuján (7) belépve, a várkastély udvarára érünk. A kapu alatt volt az őrszoba, a tűzhely, amelynél az őrség melegedett, valamint az évszázados masszív tölgyfaajtójú börtön.

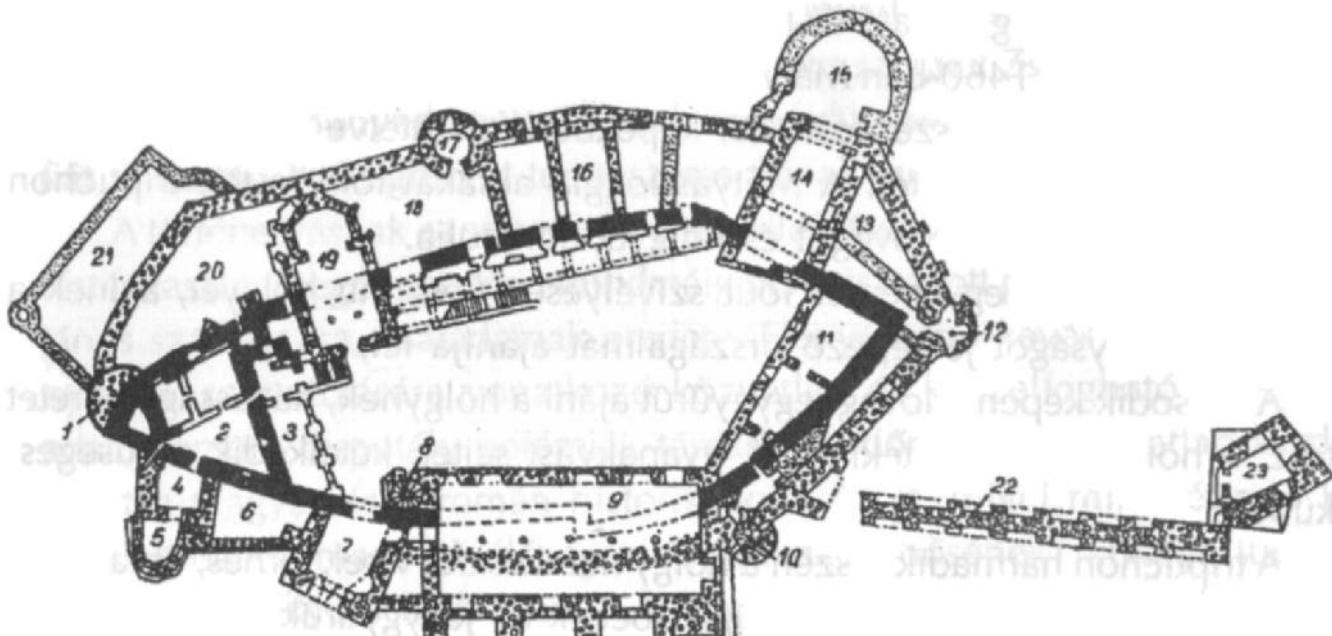
A várkastély udvarán jobbra a Lovagterem (9). A hatalmas nyolcszögű oszlopok által két hajóra osztott gót stílusú fogadótermet Hunyadi János építette. Az egyik oszlopfőn latin nyelvű felirat rögzíti a munkálatok befejezésének évét: „Hoc opus fecit fier(i) mag(nificus) d(omi)n(us) Iohannes Hunyad Regni Hungar(iae) Gub(e)r(n)a(t)or A(nno) d(omini) MCCCCLII.” E felavatási sorokból kitűnik, hogy Hunyadi János a Magyar Királyság kormányzója építette az Úr 1452. esztendejében.

A Lovagterem fölötti, az emeleten lévő Országháznak nevezett terembe a kaputorony csigalépcsőjén (8) vezetett fel az út. A csigalépcsőhöz vezető ajtó fölött a Hunyadi család címere látható. Az Országház-termet is Hunyadi János építette és a Lovagteremmel azonos nagyságú és hasonló beosztású volt. Bethlen Gábor azonban háromba osztotta. Octavian Floca szerint, az itteni festmények Bethlen Gábor idejéből valók. Napjainkban, akárcsak a Lovagtermet, az Országház-termet is teljes mértékben restaurálták.



Ó-Hunyadvár

*Államalapítás kori ispáni vár a Szentpéter-hegynek nevezett promontoron
Bóna István után.*



A vajdahunyadi várkastély építési szakaszait feltüntető alaprajz Floca Octavian után.

- – a XIII-XIV. századi királyi vár körvonala.
- – a XV. századi (Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet korszakának) építési szakasza.
- – a XVII. századi (Bethlen Gábor idejének) építési szakasza.
- – a XIX. századi építkezések.

Az Országház-terem folytatásában, délnyugat felé, a Kapisztrán-toronyba (10) vezet az utunk. A torony gótikus díszítését és kandallóját rendkívül értékesnek tartják.

Ne hanyagoljuk el az innen elérhető Nebojsza- vagy Nye bojsza- (ne félj) torony és az oda vezető pilléreken nyugvó, boltozatos lőrésekkel ellátott, fedett folyosó (22, 23) megtekintését sem, melyet szintén Hunyadi János építetett. A folyosónak a várfalhoz csatlakozó ajtaját felvonóhíddal látták el, így ez mint egy külön erősség, utolsó menedékül szolgálhatott a védőknek.

A várkastély déli szárnya, a Zólyomi-szárny (11-14) a Hunyadi János által építetett lakás helyére épült, megszüntetve ezáltal a vár Régi kapuját (14).

A Régi kaputorony elő, Bethlen Gábor építette fel az élelmiszeraktárnak használt félkör alakú Fehér-tornyot (15).

Visszatérve a várudvarba, az Új bejárattól balra a Mátyás-szárny látható, az elője reneszánsz stílusban épített „loggiával” (2, 3). A loggia emeletén, ha nehezen is, még látható és felismerhető az a falfestménysorozat, melyet Szilágyi Erzsébet 1460-ban Mátyás király trónra lépésének második évében, egy olasz festőművésszel festetett, képeken feltüntetve neves hitvestársa származásának történetét. A Mátyás-loggia ablakai fölé festett triptichon minden három része egy lovagot és hölgyét ábrázolja.

Az első képen egy nemes főür szívélyesen köszönti hölgyét, akinek a magyar királyságot jelképező országalmát ajánlja fel;

A második képen a lovag jegygyűrűt ajánl a hölgynek, házassági ígéretet tesz; a hölgy elfordítja tekintetét, gyanakvást sejtet, kétélkedik a hűségesküben;

A triptichon harmadik részén a hölgy már kendőt visel, terhes, és tapintatossan jelzi egy aranygyűrűn a függésben lévő jegygyűrűket. A nemes úr sokatmondó néma kifejezéssel más irányba tekint, nem akarja hallani a beszédet. Möller István szerint a főür nem más, mint Zsigmond király, a hölgy pedig Morzinai Erzsébet.

A cselekmény kimenetele világos. A festménysorozat a viszony gyümölcsének az ábrázolására is kitér: egy szőke hajfürű fiúgyermek, bal kezében a már említett felségjellel. Évtizedekkel ezelőtt még kiolvasható volt a felirat: Iohannes.

A gyermek tehát Hunyadi János, a leendő kormányzó. Jobb kezével megjelöli a szomszéd kép főalakját Mátyás királyt, az ő fiát, aki gyermekéinek egy részét itt töltötte és később is gyakran tartózkodott Hunyadon vadásznára vadászva.

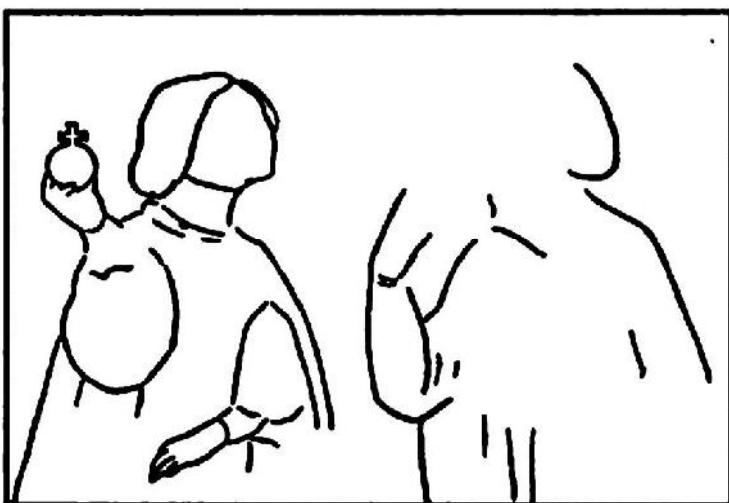
A művész bájos költőiséggel vázolta fel a különböző jeleneteket. A festménysorozat a Zsigmond király, fia János és Mátyás király közötti származási kapcsolatot akarja kimutatni. Heltai Gáspár 1575-ben Kolozsváron kiadott krónikájában, hiteles történetként meséli el a Hunyadi János származásáról hallottakat, s ez megfelel a Szilágyi Erzsébet által megrendelt és tematikailag sugallt triptichon eseménysorozatának. Lehetséges, hogy ez a festménysorozat szolgált alapul a Heltai által hallott és leírt származástörténetnek.

1993-ban Budapesten, az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent Erdély rövid története 200. oldalán, e kérdéssel kapcsolatban a következő megjegyzést olvashatjuk: „Wayk Buthi, Hunyadi János apja, valószínűleg havaselvi bojár eredetű volt, udvari vitézként szolgált Zsigmond királynak, aki 1409-ben Hunyad várát és uradalmát adta neki. Hunyadi Jánost, az ő fiát, a kortársak Zsigmond természetes fiának tartották”.

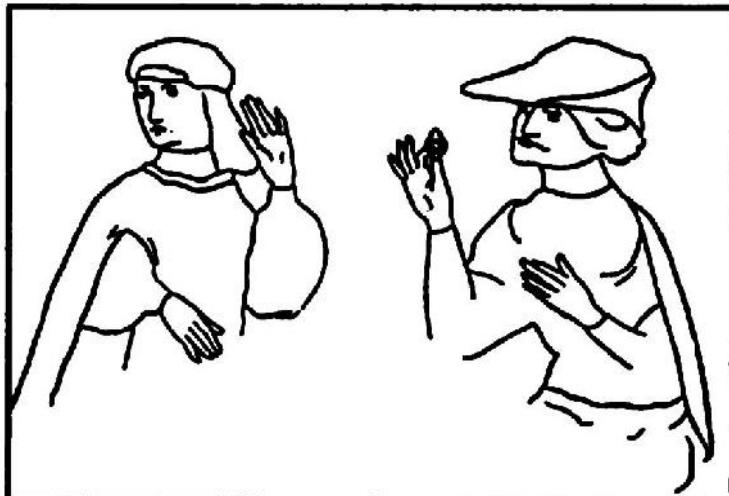
„A történetírásnak azonban sok vitát, ellentétes véleményt és következetést fakasztó, megnyugtatóan mindmáig nem tisztázott problémája Hunyadi János származása, családjának eredete. Elenyészően kevés ugyanis a Hunyadiak származására vonatkozó közvetlen és kézzelfogható okleveles adat. Komoly disputák, polémiák támadnak időnként a lezáratlan kérdés fölött a magyar és a román historikusok között, mivel mindenki nép kizárolagosan a maga kiválóságának, „nemzeti hősének” kívánja tudni a legendás törökverő hadvezért” – hívja fel figyelmünket Hunyadi Jánosról szóló soraiban Szekernyés János.

A Mátyás-loggia szomszédságában, északnyugat felé találjuk a Hímes- vagy Buzogány-tornyon (1), a Kincstár-termet (4), a várfal két bástyáját (4, 5), a bástyákkal (12, 15, 17, 21) ellátott várfalakat.

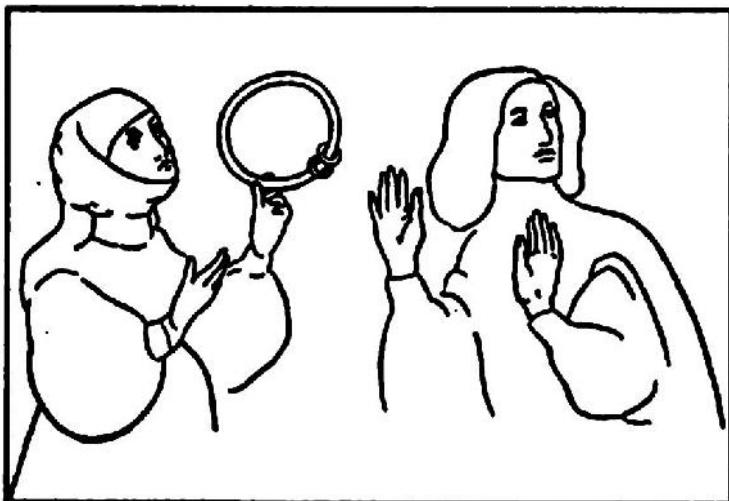
A várudvarból, az Új bejárattal szemben, a XV. század első felében gót stílusban épült várkápolnát (19) láthatjuk, a vajdahunyadi várkastély talán legeredetibb és egyik legértékesebb részét. Balogh Jolán és Lestyán Ferenc



I. kép



II. kép



III. kép

A Mátyás-loggia ablakai fölötti falfestmények.

A triptichon egészéről a XX. század elején készített részletes vázlatokat Möller István neves műszakértő rajzai alapján közöljük. Akkor a légszennyeződés még nem homályosította el, és avatlan művákolók se csonkították meg a falfestménysorozatot.



A festménysor folytatása.
A gyermek Hunyadi János

azonban kifejtik abbeli véleményüket, hogy már az 1409-ben királyi adományként kapott várban is lehetett kápolna, és Hunyadi János ehhez építetett egy szép, csúcsíves kápolnaépületet. Szerintük ezzel lehet kapcsolatos az a búcsúengedély, amelyet Hunyadi János 1443-ban kért és kapott a pápától az általa alapított „Capella B. Mariae Virginis in castro Hunid” javára. A második építkezési szakaszban valószínűleg egy új kápolnát építhetett, amelyhez 1450-ben újra búcsúengedélyt kért, megváltoztatva a kápolna elnevezését: „Capella X. Johannis Baptiste in castro hunod”.

A kápolna a nyolcszög öt oldalával zárul, csúcsíves fali szentségfölkével, csúcsíves boltozattal, melynek zárókövein ott vannak a Hunyadi és Szilágyi családok címerei és az Agnus Dei*. Csúcsíves ablakainak mérműveit későbbi, alacsonyabb építkezés takarja.”

A várkápolna mellett, a kősziklában egy 30 méteres mélységű kutat vájtak. A kút közelében északkelet felé megnézhetjük a Medveárkot, ahol a vadállatokat tartották, és a tüzérek teraszát.

Magyarországi turisták vajdahunyadi látogatásukkor felhívták a figyelmünket arra, hogy a történelmi Magyarország egymástól távol eső két várának, Vajdahunyad és Trencsén várának kútjaihoz két hasonló történet fűződik.

„Hunyadvár urainak mindenük megvolt. Nem volt azonban vizük. Ezért Hunyadi János a vár ura, három török fogollyal kutat ásatott; azt a 30 méter mély, sziklába vájt kutat, mely a várudvaron a várkápolna mellett ma is látható.

– Ha vizet találtok, szabadok lesztek! – ígérite nekik.

A három fogoly három évig vájta a sziklát, míg végre vízre akadtak. Közben meghalt a várur és az utódok nem ismerve ígéretét, a három foglyot nem eresztték szabadon.

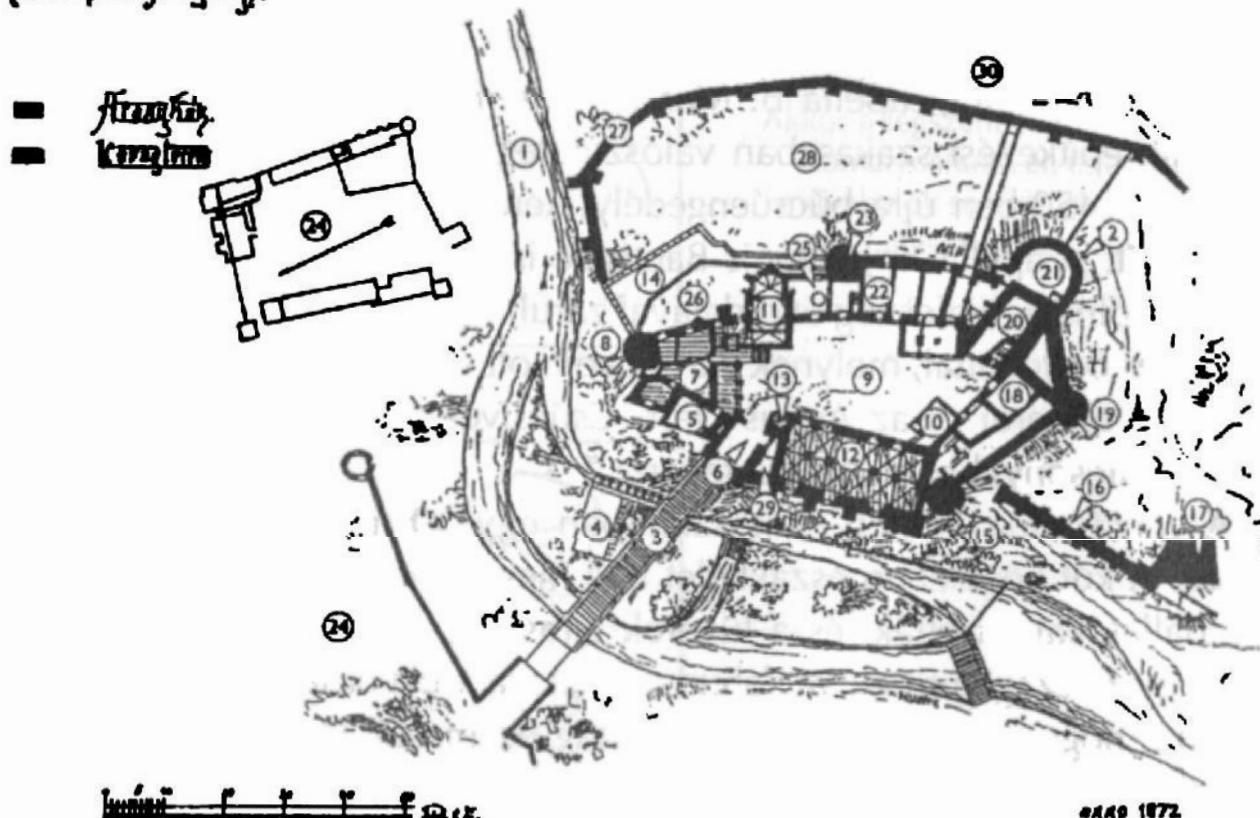
A várkút melletti falon ma is látható a csalódott foglyok török nyelvű felirata: *Vizetek van, de szívetek nincsen!*” (a legenda szerint).

A vajdahunyadi várkút-legenda bizonyos elemeit – egyesek nézete szerint – valószínűleg importálták az idők folyamán, ugyanis a helyi muzeológusok azt állítják, hogy egy idelátogató Törökországból jött turkológus elolvasta a feliratot: a falon három török név szerepel, akik itt voltak „a gyaurok fogáságában”.

* Agnus Dei = Isten báránya

Vajdahunyadi Vár

Régi Alaprajz



A vajdahunyadi vár földszinti alaprajza 1872-ből

- | | |
|------------------------------|----------------------------------|
| 1. Zalasd-patak | 16. Nyebojsza-folyosó |
| 2. Régi bejárat (1619-ig) | 17. Nyebojsza-torony |
| 3. Új bejárat | 18. Zólyomi-traktus |
| 4. Vízimalom (XVII. század) | 19. Liliom- (Janka-) torony |
| 5. Kínezőbástya | 20. Régi kaputorony |
| 6. Új kaputorony | 21. Fehér- (Király-) torony |
| 7. Arany-ház | 22. Bethlen-szárnny – Nagypalota |
| 8. Hímes- (Buzogány-) torony | 23. Dobosok tornya |
| 9. Belső udvar | 24. Huszárudvar |
| 10. Királylépcső-loggia | 25. Várkút |
| 11. Kápolna (1446) | 26. Medveárok |
| 12. Lovagterem (1452) | 27. Várfal |
| 13. Csigalépcső | 28. Száraz árok |
| 14. Tüzérségi terasz | 29. Kaszabörtön |
| 15. Kapisztrán-torony | 30. Szentpéter-hegy |

A Trencsén várához fűződő hasonló történetet Mikszáth Kálmán jegyezte le, és az ő leírása alapján vált közismertté.

A vajdahunyadi és trencséni vár közötti kapcsolatokról több minden tanúskodik. A trencséni romhalmazból több ízben is előkerült a Hunyadiak hollós címere, de az Illésházi-címer is. A vajdahunyadi református műemlék templomépítői pedig Bethlen Péter és neje Trencséni Illésházi Katalin, a vár egykorai urai voltak.

A várkastély keleti számyát, építetőjéről Bethlen Gáborról, Bethlen-szárnynak (15, 16) nevezik. A Bethlen-szárny előtti loggiát 1873-ban Arányi Lajos építette a restaurálási munkálatok során.

Körüljárva a Hunyadiak ősi várkastélyát, részletesen szemügyre vehetük és meggyőződhettünk arról, hogy ez a csodálatos remekmű az évszázadok folyamán mily sikkerrel dacolt az idő vasfogával, a környezet és az emberi hanyagság romboló erejével. A vajdahunyadi vár, távoli idők tanújaként, mai környezetében kissé korszerűtlennek tűnő jelenlét. Nagyszerűsége, szépsége, az épületegyüttes művészeti, építészeti kivitelezése, a történelmi múltja azonban Erdély legjellemzőbb feudális történelmi műemlékévé teszik.

Tekintetbe véve a várkastély rendkívüli történelmi és műépítészeti értékét, valamint azt a tényt, hogy az idők folyamán több kisebb-nagyobb, néha szakavatatlan átalakulást és tűzvészt is elszenevedett (1854-ben teljesen megsemmisült a vár fedélzete), 1868 és 1874 között elkezdték a vár szakszerű felújítási munkálatait. A zsindelyes tetőzetet cseréppel helyettesítették, egyes tornyait magasabbra emelték, megépítették a Bethlen-szárny előtti neogótikus homlokzatot és elkezdték a belső restaurálási munkálatokat.

1956 és 1968 között folytatódottak a felújítási és konszolidációs munkálatok. 1974-ben a várkastélyt múzeummá nyilvánították, majd 1997-től napjainkig, egy újabb restaurálási szakaszba lépett.

A vajdahunyadi Hunyadi várkastély és múzeum (Castelul Corvineștilor și muzeu – Hunedoara, str. Curtea Corvineștilor Nr. 1-3.) jelenleg az állam tulajdonában van, és a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium Történelmi Műemlékek Országos Intézetének, 2004-ben összeállított történelmi mű-

emlékek című jegyzékében, 299. sorszám nál LMI 2004: HD-II-m-A-03344 kóddal, hivatalosan történelmi műemléknek van beiktatva.

Huszonkét várúr

Hunyad a XV. század elején jutott a Hunyadi család tulajdonába. Miután 1409. október 31-én, az erdélyi káptalan jelentette Zsigmond királynak, hogy Vajk királyi katonát és családját, a királyi utasítás szerint beiktatta Hunyad birtokába, Zsigmond 1410-ben kiadta végleges adománylevelét és ebben Vajkot Hunyadinak nevezte. A jelentéktelen 1,5 méter vastag védőfallal körülvett épületet korszerűtlennek tartva, Hunyadi János átalakította és kibővíttette. Az Ő nevéhez fűződik a mai vár kialakítása.

A várkastély első urának Hunyadi Jánost tekintik. Ő, a régi várat új falakkal véve körül megnagyobbította, a védőfalakat pártázattal, bástyáit pártázattal és lőrésekkel látatta el. Ekkor épült a régen sarkos, ma hengeres, boltozott és befedett Hímes-torony; parancsára építették a várkápolnát, amely az udvarról nyíló bejáraton keresztül, vagy a karzatra felvezető külön lépcsőn feljutva, ma is megtekinthető. Szintén akkor építették a vár nyugati oldalán a hatalmas palotát, földszintjén és emeletén egy-egy nagy kéthajós teremmel: a Lovag- illetve az Országháznak nevezett teremmel. A két termet gótikus ablakaik, hálóboltozatos mennyezetük, a termeket középen kettéosztó, címerpajzsos, lombdíszes faragványokkal díszített nyolcszögű oszlopaik egyedülállóvá teszik úgy Erdélyben, mint a történelmi Magyarország területén. A padlózaton és a boltíveken a Hunyadi és Szilágyi családok címerei díszlenek.

A vár nehezebben védhető oldalán, a domb lejtőjére egy erős, előretolt tornyot emeltek, amit a Délvidékről származó várőrség Nyebojsza- vagy Nebojsza (= ne félj)-toronynak nevezett el.

Felvonóhíddal látta el a toronyba vezető pilléreken nyugvó folyosónak a vár falhoz csatlakozó ajtaját, így ez mint egy különálló erőd, utolsó menedékként szolgálhatott a védőknek.

Hunyadi Jánosnak, a Zalasdra könyöklő főépületből és a vele szemben elhelyezett várkápolnából álló vára, korának legszebb építménye lett. A város felől, a sziklába védőszáncot vágatva, csak a felvonóhídon volt megközelíthető; Nyugatról pedig a Nyebojsza-torony egészítette ki az építkezést. Innen felfelé, a Szentpéter-hegyre terjedt a díszkert, ahova Várhelyről (Sarmisegetusaról) és Marosnémetiből (Miciából) római feliratos köveket és szobrokat hozatott.

Miután a vár felépült, 1456-ban Hunyadi János V. Lászlótól új adomány levelet eszközölt ki a várra és a városra, melyet már 1445-ben „civitas nostra”-nak emlegetett.

A vár második ura Mátyás király volt.

Az ifjú Mátyást, László bátyjával együtt, itt tanította korának egyik legjelesebb embere Szaniszki Gergely vielicskai plébános, Ulászló gyónatatója. Szülei itt neveltették leendő menyüket is, a 10 éves Cilley Erzsébetet, kit 1451-ben, Brankovics György a kibékülés jeléül, Mátyás jegyeseként engedett Hunyadi udvarába, de aki még gyermekéveiben meghalt, és a Szentpéter-hegyen helyeztetett örök nyugalomra.

Mátyás uralkodóként is, hosszabb-rövidebb ideig több ízben tartózkodott itt. A szájhagyomány szerint, a Szilágyi Erzsébet által épített Mátyás-loggia alatti Arany-ház volt kedvenc lakosztálya, melynek falait késő gótikus festmények díszítették. A Mátyás-loggiáról vezet fel a lépcső a Hunyadi János által épített kápolna karzatára.

Mátyás uralkodása alatt a kapubástyától keletre vonuló rövid szárnyal egészítették ki atya fényes várlakát.

A harmadik várur Corvin János volt.

Mátyás király, 1482-ben, Hunyad várát, „mint atyai és örök birtokát, amelynek tulajdonjogában boldog emlékezetű atya János és testvére László éltök végéig benne voltak, valamint ő is benne volt, Hunyad városával és más városokkal, birtokokkal, pusztákkal, vámokkal, só-, arany-, ezüst- és más fémbányákkal együtt”, Beatrix királyné beleegyezésével, természetes fiának Corvin János liptói hercegnek és hunyadi ispánnak adományozta, megadva neki azt a címet és rangot, amire anyja Edelpeck Borbála, a szép polgárlány hiába áhítozott.

Mátyás király halála után, az 1490. június 17-én kelt farkashidai egyezség, a várat örököjön Corvin János birtokában hagyta meg. Ő azonban 1494-ben, tartozékaival együtt Kinizsi Pál országbírónak, temesi ispánnak és feleségének Magyar Benignának elzálogosította 10 000 forintért. Ők a zálogjogot Bakócz Tamás egri püspöknek és rokonainak továbbadták, akik viszont nem tudták birtokba venni, mert amikor 1508-ban az erdélyi káptalan a vajda embereivel a vár előtt megjelent, hogy a beiktatást elvégezzék, Hunyad várának várnagya Nagy György, az időközben elhunyt Corvin János herceg özvegyének és leányának nevében elzavarta őket.

A negyedik vártulajdonos, Corvin János özvegye, Frangepán Beatrix volt. Corvin Jánosnak és fiának Kristófnak halála után, a herceg özvegye, 1508-ban II. Ulászló királytól adománylevelet kapott Hunyad várára és uradalmára, de ezzel egyidejűleg feleségül kényszerítették Brandenburgi György őrgrófhoz.

Az ötödik várur Brandenburgi György őrgróf lett.

Feleségének 1509-ben történt halála után, a hatalmas birtokot az őrgróf szerezte meg, akitől azonban erőszakoskodásai miatt, 1519-ben, hűtlenség címen elvették. A királyi kúria utasította Szapolyai János erdélyi vajdát, hogy ha kell, fegyverrel is foglalja el a várat, és adja át a Bakócz családnak. A rendelkezésnek azonban nem tudtak érvényt szerezni, és az őrgróf továbbra is a vár birtokában maradt, amíg Ausbachba nem költözött. Távozása előtt azonban, Hunyad várát és uradalmát eladt Török Bálintnak.

A hatodik várur enyingi Török Bálint, aki miután megvette Hunyadot, II. Lajos által meg is erősítette magát benne. Török Bálint Ferdinándhoz pártolván notáztatott*, és Szapolyai János 1534-ben Czibak Imrének adományozta. Mivel 1535-ben, Török Bálint Szapolyaihoz visszapártolt, ismét kezébe kapta Hunyadot úgy, hogy Czibak Imre csak közbevágó birtokosnak említhető.

Török Bálint alatt égett le először Hunyad, a Szapolyai Jánossal vívott harcok alatt, Czibak Imre ostromlása folytán.

Török Bálint ideje alatt, a vajdahunyadi vár falai sem követ, sem festéket nem kaptak, kárpótlásul azonban visszhangozhatták Tinódi Lantos Sebestyén örök életű verses krónikáit.

* nota, lat. = hűtlenségi per

A hetedik illetve nyolcadik várúr Török János Hunyad megye főispánja és öccse István, Török Bálint fiai voltak.

Török Bálint 1541-ben török fogsgába esett, miáltal a vár fiaira szállt. Török János, apja fogsgága és szenvedései miatt bosszút esküdött, és éppen halálának esztendejében, 1550 novembere körül, az Izabella segítségére siető Khassim budai pasa által Erdélybe vezetett hadak előcsapatát, Barcsay Gáspár segítségével, 200 lovassal megtámadta és Feru agát felkoncolta. Ezt az eseményt énekelté meg oly részletesen Tinódi Lantos Sebestyén *Török János vitézségéről* című krónikájában.

Török János, Balassa Borbálát, a feleségét, hűtlenség címen halálra ítélte, és lefejeztette.

A kilencedik várúr Török Jánosnak, János fia alatt, a vár másodszor is leégett: Vitéz Mihály havasalföldi vajda perzselte fel.

A tizedik várúr Török István, Ferenc fia a várat zálogba csapja.

1605-ben, Bocskai a szerencsi országgyűlésen Török Istvánt hűtlennek nyilvánította. A család elvett birtokaira Bethlen Gábor 12 000 forint zálogot adott. A vár mégis visszakerült a Török család kezébe. Török Katalinnak, Török István nővérének, a szép és kikapós özvegy Dengeleginének kéréssére, 1612. május 26-án Báthori Gábor fejedelem, az enyedi uradalomért elcserélte Hunyadot és kegyencének Török Katalinnak adományozta.

A tizenegyedik tulajdonos tehát Török Katalin lett.

A tizenkettedik várúr Bethlen Gábor.

Török Katalin utód nélkül halt el, és Bethlen Gábor említett zálogjogát érvényesítve, megszerezte Hunyadot, s így a tulajdonjog a Bethlen családra szállt.

Bethlen Gábor alatt második fénykorát élte a vár. Nagy költséggel megkezdi a vár újjáépítését. A keleti oldal lakóhelyiségeire egy emeletet építetett, az Országház helyén három lakószobát alakíttatott ki maga és a fejedelemasszony részére. A védőfalakat magasabbra rakatta, a keleti és az északi oldalra bástyát építetett az ágyuk számára. Új lakóház épült a Bethlen-traktusnak nevezett helyen, a keleti bástyától a Régi kaputoronyig terjedő részen. A Hunyadi János lovagról párhuzamosan épített új szárny emeleti része miatt azonban a várkápolna boltívének ezt a részét

lebontották. A kápolna ugyanis eredetileg másfél méterrel magasabb volt a mainál. A vár délkeleti sarkán emelt rondellával, az északkeleti részen a pártázatos Bethlen-terasznak nevezett falszoros bővítésével, a várat nemcsak Erdély, hanem az egész történelmi Magyarország egyik legszebb várává alakította át.

A tizenharmadik várúr ifjú Bethlen István volt, Bethlen Gábor István nevű testvérenek a fia, akinek azzal a feltétellel ajándékozta a várat, hogy halála esetén Péter fivére s ennek halálával nőtestvére Katalin (Zólyomi Dávidné), esetleg Anna (Gyulaffy Sámuelné) örököljék.

Ifjú Bethlen István 1627-ben feleségül vette az irodalomból „Murányi Vénusz”ként ismert Széchy Máriát, aivel itt élt 1633-ban bekövetkezett haláláig. Széchy Mária 1634-ben Bethlen Péter javára lemondott vajdahunyadi jogairól.

A tizenegyedik várúr tehát Bethlen Péter lett, aki némely tatarozásokat és erősítéseket is végzett a váron. 1646-ban történt halála után a vár nejének, Illyésházi Katalinnak a birtokába ment át.

A tizenötödik várúr(nő) Bethlen Péter özvegye, Illyésházi Katalin lett, ki-ről 1649-ben férje leánytestvérére, Zólyomi Dávidnéra, Bethlen Katára szállt.

A tizenhatodik vár tulajdonos tehát Zólyomi Dávidné született Bethlen Kata. Ez a kitűnő asszony beépítette a várudvar nyugati részét, összekötve a Bethlen-szárnyat a Hunyadi Jánoséval olyképpen, hogy az egész épületegyüttes négyszöggé alakuljon. A Nyebojsza-torony és a Lovagterem közé ő építette a Királylépcső-tornyot a Király-loggiával, kívül pedig a Kapisztrán-toronyt. Zólyominé építkezése egy henger alakú toronyban, a Liliom- vagy Janka-toronyban végződik. E szárny a régebbi kaputorony falához csatlakozik, melyből a Fehér-bástyához lehet jutni, s ahol a vár udvarára vezető második gazdasági bejárat volt. Az ehhez vezető híd pilérei a XX. század elején még megvoltak. Az előtte álló Király-torony e bejárat védőtornya volt, melyben az őrség szobái és egy nagy konyha helyezkedett el.

Amikor I. Rákóczi György trónkövetelés vádjával a kővári börtönbe vetette férjét, a derék asszony önként követte, ahonnan csak annak halála után tért vissza, az önkéntes fogás után Kővári Kata nevet viselve.

A tizenhetedik és tizennyolcadik tulajdonos Zólyomi Dávidné fia Zólyomi Miklós és leánya Zólyomi Krisztina Perényiné megoszták a tulajdont.

Emellett Zólyomi Miklós és Zólyomi Krisztina leánya Mária, Barkóczi Sándorné, 1666. február 3-án abban egyeztek meg, hogy kihalás esetén részüket egyik a másikra visszahagyják. Erre Thököly István, ki Bethlen István Anna nővérének, Gyulaffynénak leányát vette nőül, 1667-ben Zólyomi Krisztina leányától, Barkóczi Sándornétől Hunyadvár őt illető fele részét Illye-váráért megszerezte, mégpedig oly joggal, hogyha Zólyomi Miklós utód nélkül hal el, a másik felét is megválthassa. Zólyomi Miklóst azonban, mert a portára szökött fejedelemséget keresni, 1670. március 3-án a fejedelem javára notázták.

A vár tizenkilencedik ura I. Apafi Mihály lett, aki 1673. június 16-án Thököly István fiának, Imrének és leánytestvéreinek, Katának, Máriának és Évának adományozta.

A huszadik és tényleges várúr azonban Thököly Imre. 1685. október 24-én Apafi őt is gyanúba fogja és alig menekül meg az elfogatására kiküldött csapatok elől Facsád felé, a temesvári pasához. Notába esvén, javai a fiskusra szálltak, köztük Hunyadvára is. Ezt a fejedelem fiának, II. Apafi Mihálynak adta. Az adomány ellenére Thököly Imre nővérei most igényt jelentettek be. II. Apafi a huzavona elkerülése végett zálogba vette Hunyadot, és 1696. július 25-én a zálogot 14 évre megújította.

Ebből az időből egy nagy jelentőségű összesfrás maradt fenn a várról, melyet 1681-ben Thököly Imre, a vár tulajdonosa vétetett fel, és elég részletesen tájékoztat a vár akkori állapotáról.

„A város felőli rész felső emeletén a nagy palota vagy ebédlő, egyik végében zenészek számára hely, – a buzogány nevű ház, mely úrházának is hivatott, melyből az asszonyházba rejtett folyosó vezetett, s mely házak előtt kívül erkély vonult; Aranyos-ház, Hímes-torony, barátok háza.

A doboló bástyában két rézdob.

Mellette a muníciós bástya, benne tarackok.

A Nyebojsza-bástya, melybe hosszú folyosó vezetett, felvonó ajtóval volt ellátva. Emelete lévén, benne még ezen időben is lőpor és ágyúgolyók,

apróbb-nagyobb lőfegyverek, tarackok, a Hunyadi korból nyilak. A vár bevétele esetére utolsó menedék- és oltalomhelynek készült.

A várnak külső kőfalpalánka is volt azon időben, mely a hídon kívül vonult el, négy szegletén négy emeletes bástyával (ez a mai elővár vagyis Huszárvár). A hídfőnél még álltak a felvonóhíd oszlopai, s a híd, egy belépő és egy felvonó kapura vezetett. A kapubástya (hol ma is bejárunk) részben őrhely, börtön vala. Bal felől a kínzóbástya. A lovaglóterem akkor gabonás, több részre felosztva. Az előtt sütőház lévén, fala be volt feketülve. A többi oldal földszintjét konyha, kulcsár, udvarbíró, számtartó és kapitányok háza foglalta el. E szobák alatt pincék; a lovagterem alatt hajdani kaszatömlöc. A kápolna prédkáló székén szőnyeg, az urak és úri asszonyok széke három-három személyre, férfiak, leányasszonyok széke minden megvolt; de már vasraktárnak használtatott, valamint a mellette lévő sekrestye is.

Az emeletben, az erkély hat részre volt osztva. A hagyomány szerint, Hunyadi László a második erkélyen született. Ezen erkélyek egyikéből az úr, egy másikából az asszony házába nyílt az ajtó, mely lakrészek egy ebédlővel együtt a lovagterem fölé voltak építve; úgy a prefektusok háza is, melynek szintén egy erkély jutott. Tovább volt a pohárnokok, németek háza. A Nyebojsza felé volt a Fehérbástya, benne tarackágyuk."

E sorokból tiszta képet kapunk arról, hogy Thököly Imre milyen állapotban vette át a várat, hogy Hunyadi várának fénye és dicsősége milyen mélyre hanyatlott, és hogy az utódok ízléstelen változtatásokkal még a Lovagtermet és várkápolnát sem átallották profán célokra használni.

A huszonegyedik várúr II. Apafi Mihály lett.

II. Apafi 1713. február 1-jén Bécsben utód nélkül halt el, s a várat neje, gróf Bethlen Kata örökölte, akit hercegnének is említenek az egykori iratok.

A vár huszonkettedik tulajdonosa Bethlen Kata.

1725-ben az ő halálával Hunyad vára a királyi fiskusra (kincstárra) szállt, kitől Török Kata leányutódai, az Inczédiek, mint Bethlen Gábornak elzálogosított jószágot, még 1732-ben is követelték.

Végezetül, illik pár sorban megemlékezni a vár további sorsáról, és a-zokról is, akik a XIX. században nagy küzdelem árán elindították a vár felújítási munkálatait: a kincstári tisztek szemében ugyanis a vár elvesztette

minden jelentőségét, csak a külső birtokok értékesítésével foglalkoztak, s így minden gyors pusztulásnak indult.

1784-ben, a Horea-féle felkelés idején, még az idemenekülő nemességnak menhelyül szolgált;

1786-ban osdolai Bögözi Ádám uradalmi fiskális, megyei segítséggel, valamennyire tető alá hozatta az épületeket;

1817-ben I. Ferenc császár, nejével tett erdélyi körútja alkalmával annyira megkedvelte a várat, hogy helyreállítására 30 ezer forintot engedélyezett. A kitatarozott helyiségeket azonban a hunyadi uradalmi tisztség foglalta el, a kapu alján pedig vasraktárok dísztelenkedtek;

1823-ban Miske József országos kincstári igazgató és Lengyel István bányaigazgató indítottak gyűjtést a vár helyreállításának további költségeire; azonban villám csapott a kápolnába.

1827-re a kápolnát és a várat sikeresen helyreállítani;

1849-ben Bem József és Petőfi Sándor is meglátogatták Hunyadi János várlakát;

1850-től a járási hivatal költözött az épületbe és apró szobákra darabolták a lovagtermet;

1854. április 13-án éjjel, Dombrády járási főnök gondatlansága miatt, a kapubástya mellett tűz ütött ki, és a lángok lakhatatlan rommá hamvasztották a várlakot.

1857-ben a szebeni helytartóság 400 Ft 30 krt. juttatott a legszükségesebb javításokra;

1861-ben Dr. Arányi Lajos budapesti egyetemi tanár karolta fel a végenyészetre kárhoztatott vár ügyét. Megírta a vár történetét, hírlapi agitációt indított és sikeres volt akkora érdeklődést keltenie, hogy országos költségen meg is kezdték a vár stíluszerű felépítését. Schultz Ferenc műépítész nagy ambícióval kezdte meg, és vezette a munkálatokat;

1880-ban Trefort Ágost kultuszminiszter és Hegedüs Candid Lajos műemléki referens karolták fel Hunyadvár ügyét;

Dr. Arányi Lajos pedig a Hunyad megyei Régészeti és Történelmi Társulat segítségével, Dr. Kuun Géza támogatásával létrehozta a Hunyadvár Egyesületet és országos gyűjtést indított. Trefortnak és utódainak, előbb

gr. Khuen Antal, majd Möller István és Sztehlo műépítészek révén, országgyűlési dotációkból valamennyire sikerült helyreállítani a Lovagtermet és a Mátyás-traktust; Hunyadi János utolérhetetlenül szép várlaka a kegyelet zarándokhelyévé vált, és nemcsak az ország legtávolabbi részeiből, de még a határonkon túlról is, nap mint nap, nagyszámú érdeklődő kezdte látogatni.

„A várak szerepe elmúlt, mert hasznuk elmúlt”. – írja Mikszáth Kálmán, majd így folytatja: „A legerősebb sasfészkek is leomlották. Idők fogta, háborúságok zivatara, emberek közönye, gondatlansága, királyok ügyetlenkedése sok vár elpusztulását okozta.

Vajdahunyad is sokszor járta már a végét. De hatalmas megalkotója olyan talizmánnal láttá el, hogy minduntalan felújult. A nagy Hunyadi művészetet hagyott lehelni a kövekbe.

A kövek szilárdsága nem mentette volna meg Hunyadot, de a művészet lehelete parancsolóan hirdeti rajtok: „Nekem meg kell maradnom.”

Áll is; romjaiból régi fényében, alakjában ujjá építették. Talán éppen szakasztott olyan, mint újkorában. Alant a kis Zalasd patak csörög rejtelmesen. Fenn a szép tornyok, fulkés bástyák csalóka igézetbe fogják a vándort...”

A füzet kislexikona

*Kiegészítő alapadatok rövid áttekintése
a füzetben említett magyar személyiségekről*

Apafi Mihály, I. (1632-1690): Erdély fejedelme (1661-90). A török oldalán részt vett az Ausztria elleni harkokban, és támogatta Thököly Imrét. A Caraffa vezette császári csapatok Erdélybe történt bevonulása után, Apafi és az erdélyi rendek kénytelenek voltak elismeri a Habsburg-fennhatóságot.

Apafi Mihály, II. (1676. okt. 13. - Bécs, 1713. febr. 1.): Erdély fejedelme. Még apja I. Apafi Mihály életében, 1681-ben (5 éves korában) fejedelemmé választották. Atyja halála után, kormányzótanács intézkedett helyette. I. Lipót nem erősítette meg fejedelemséget, hanem 1696-ban Bécsbe vitette. Erdélybe nem tért többé vissza. Kárpótlásképpen 12 ezer forint évdíjat kapott, és 1701. aug. 31-én a római szent birodalmi hercegi címet is elnyerte. Súlyos adósságokkal küzködve halt meg Bécsben.

Bakócz Tamás (1442-1521): humanista főpap, Mátyás király titkára, győri, majd egri püspök, 1498-tól esztergomi érsek, bíboros (1500). Az 1513. évi pápaválasztáson alulmaradt X. Leóval (Giovanni Medicivel) szemben. A pápa keresztes hadjárat szervezésével bszta meg, amely azonban a Dózsa-parasztháborúba torkollott. Az esztergomi székesegyház Bakócz-kápolnájának építetője.

Bethlen Gábor, iktári (1580 k.-1629. nov. 15.): Erdély fejedelme (1613-29). A harmincéves háborúba bekapcsolódva, a cseh rendekkel szövetségenben háborút indított a Habsburgok ellen, a Magyar Királyság és Erdély egyesítésének céljával. A rendek Magyarország fejedelmévé, majd királlyá választották (1620), de erről a nikolsburgi békében lemondott. Ezután nyugati szövetségeseket keresett a Habsburgok ellen. Uralma az Erdélyi fejedelemség fénykora, udvara politikai és művelődési központ volt.

Ifj. Bethlen István, iktári, gróf (1606-1632. dec. 23.): váradi főkapitány, Bethlen István fejedelem fia. 1619-20-ban Heidelbergben tanult. 1626-tól váradi főkapitány és a gyaloghadak parancsnoka. Nagy szerepe volt I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmé való megválasztásában.

Bethlen Kata, II. Apafi Mihály fejedelem felesége. A Diploma Leopoldinum és a Resolutio Alvincziana (1693. máj. 14.) értelmében, II. Apafi Mihály fejedelem beiktatását nagykorúságához kötötték, mellé gubernátort (Bánffy György) és egy háromtagságú tanácsot állítottak. I. Lipót, Bádeni Lajos őrgrófot, a Habsburg-befolyás biztosítása végett, hadakkal Erdélybe küldte. Bánffy György, hogy a leendő uralkodót magához kösse, 1695 júniusában a bécsei udvar tervezet kijátszva, hozzáadta sőgornőjét, Bethlen Katát (Bethlen Gergely generális leányát). Bethlen Kata 1695-ös évszámmal ellátott menyasszonyi ládája az ún. fülkagylós dekoratív stílusnak és az erdélyi színpompás, virágos reneszánsz stílusnak sajátos ötvözetű remeke – a magyarországi bútortörténet egyedülállóan érdekes dokumentuma (Magyar Nemzeti Múzeum).

Brandenburgi György (1484-1543): nagybirtokos, II. Lajos király nevelője.

Corvin János (1473-1504): I. Mátyás királynak Barbara Edelpeck osztrák polgárlánytól, házasságon kívül született fia. Mátyás utódjául jelölte ki, aminek apja halála után megpróbált érvényt szerezni, de a csontmezei csatában elszenvedett veresége (1490) után, elismerte II. Ulászló uralmát.

Czibak Imre (?-1534): Bihar vármegyei nagybirtokos főnemes, Szapolyai János erdélyi vajda híve, 1526-ban belépett a papi rendbe, I. János király temesi főispánná és váradi püspökké nevezte ki. 1527-ben levezte Cserni Jován seregét. Ellenezte Gritti kormányzói kinevezését, aki ezért meggyilkoltatta.

Frangepán Beatrix (?-1509): Corvin János herceg, az ő halála (1504) után György brandenburgi őrgróf felesége.

Gyöngyösi István (1629-1704): költő, ügyvéd, táblabíró, alispán, a történeti témaikat (Murányi Vénusz, Thököly házassága stb.) feldolgozó magyar barokk költészet jelentős alakja.

Hunyadi János (1407 (?)-1456): hadvezér, szörényi bán (1439-46), erdélyi vajda (1441-46), nándorfehérvári főkapitány, Magyarország kormányzója (1446-52), besztercei gróf (1453). A török elleni harrok hőse; a várna (1444) és a rigómezei (1448) csatákban ugyan vereséget szenvedett, de szendrői, kruseváci győzelme után, Nándorfehérvárnál világraszóló diadalat aratott a törökök felett. A győzelem utáni pestisjárvány áldozata lett.

Hunyadi László (1431 k.-1457): besztercei gróf, Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet idősebbik fia. Nándorfehérvárott megölette a Hunyadiak ellenfelét Cillei Ulrikot és foglyul ejtette V. László királyt, aki ugyan buntetlenséget ígért neki, és országos főkapitánnyá nevezte ki, de utóbb Budán lefejeztette.

Kinizsi Pál (?-1494): temesi ispán (1478-94), délvidéki főkapitány, I. Mátyás király hadvezére. Kenyérmezőnél legyőzte a török sereget (1479), majd immár II. Ulászló híveként, a csontmezei csatában (1490) Corvin János seregét. A nagyvázsonyi vár és pálos kolostor építetője.

Magyar Benigna (?-1526): Magyar Balázs hadvezér leánya, Kinizsi Pál, Kamicsáci Horvát Márk horvát-szlavón bán, végül az erőszakoskodásairól hírhedt Kereki Gergely felesége, akit meggyilkoltatott. Fennmaradt két imádságoskönyve (az ún. Festetich- és Czech-kódex).

Mátyás, I. Hunyadi (1443-1490): magyar király (1458-90), Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet fia, a középkori magyar állam fénykorának megtérítője. Erős központi kormányzati rendszert épített ki, pénz- és adóreformot hajtott végre, állandó hadsereget állított föl, a nagybirtokosokkal szemben a renddé szerveződött köznemességet támogatta, aktív európai külpolitikát folytatott, 1469-ben Brünnben cseh királyá koronáztatta magát, majd elfoglalta Alsó-Ausztriát. Közép-Európa legnagyobb reneszánsz uralkodójaként udvara humanista művészeti központ volt, könyvgyűjteménye (*Bibliotheca Corviniana*) mintegy 2500 kötetből állt. Aragóniai Beatrixszal kötött házasságából nem született gyermeke, egy osztrák polgárleánytól született fia, Corvin János utódlása érdekében megtett lépéseiit nem koronázta siker.

Szapolyai János, I. János (1487-1540): Magyarország királya (1526-40). 1505-től a nemzeti párt királyjelöltje volt. 1511-től erdélyi vajda, 1514-ben levezte Dózsa György felkelését. 1528-ban I. Ferdinánd elűzte a trónról, de 1529-ben lengyel segítséggel visszafoglalta. A váradi békében elfogadta, hogy halála után a Habsburgok örököljék a magyar trónt, az egyezséget azonban fia János-Zsigmond születése után nem tartotta be.

Széchy Mária (1610-1679), első férjének ifj. Bethlen Istvánnak halála után (1633-tól) ő lett Déva vára szabados ura-asszonya, Bethlen Péter javá-

ra lemondott vajdahunyadi jogairól (1634), és férjhez ment rosályi Kun Istvánhoz. Sikertelen második házassága után, 1640-ben eladta Déva várát és uradalmát I. Rákóczi György fejedelemnek, és régi otthonába költözött. 1644-től Wesselényi Ferenc nádor felesége, Murányi várúrnője (a „Murányi Vénusz”). A várat a császáriak kezére adta. A Wesselényi-összeesküvés felfedése után vagyonát elkobozták, s Bécsbe internálták. Wesselényivel való házasságát Gyöngyösi István verselte meg.

Szilágyi Erzsébet (?-1483): Hunyadi János felesége, Hunyadi László és Mátyás anyja. 1456-tól a Hunyadi-párt irányítója, nagy szerepe volt I. Mátyás királlyá választásában.

Thököly Imre, gróf (1657-1705): 1678-tól a Habsburg-ellenes kuruc hadak fővezére, török támogatással felsőmagyarországi fejedelem és a magyarországi részek ura (1682-85), erdélyi fejedelem (1690). A karlócai béke után (1699) török földre kellett menekülnie. Zrínyi Ilona második férje volt.

Thököly István, gróf (1623-1670): felvidéki nagybirtokos, a Wesselényi-összeesküvés résztvevője, ezért 1670-ben a császári sereg ostrom alá vette várait.

Tinódi Lantos Sebestyén (1505 k. - 1556): énekszerző, a XVI. században virágzó históriás ének legjelentősebb művelője. Lantkísérettel előadott énekeinek dallamát is maga szerezte. Bibliai és széphistórái mellett, történetileg is igen jelentősek a török elleni harcokat megörökítő énekei (Eger vár viadaláról, Buda vesztéről és Török Bálint fogsgáról, Török János vitézségéről).

Török Bálint (?-1551): nándorfehérvári bán (1521), részt vett a mohácsi csatában (1526), a Mohács utáni párharcokban előbb I. Ferdinánd, 1536-tól I. János király híve, János-Zsigmond egyik gyámja (1540). 1541-ben a szultán elfogatta, konstantinápolyi fogsgában halt meg.

Wesselényi Ferenc, gróf (1605-1667): Magyarország nádora (1655-től), a vasvári békét (1664) követően a lipóti abszolutizmussal elégedetlen főurak összeesküvésének élére állt, de a felkelés kitörése előtt meghalt.

Zsigmond, Luxemburgi (1368-1437): magyar király (1387-től), német király (1410-től), német-római császár (1414-től), cseh király (1419-től); IV. Károly császár fia, 1385-től Mária magyar királynő, I. Lajos leányának férje.

A törökötől elszenvedett nikápolyi veresége után a török veszélyt részben vazallus államok gyűrűjével, részben a déli végvárvonal kiépítésével igyekezett elhárítani. A bárói ligák pártharcait 1403-ban elfolytotta, reformokat vezetett be a hadszervezetben, a pénzügyekben és az igazságszolgáltásban, ellenőrzése alá vonta az egyházakat (főkegyúri jog). A konstanzi zsinaton megszüntette a nyugati egyházszakadást, és máglyára küldte Husz Jánost.

Forrásmunkák

Balogh Jolán: Az erdélyi renaissance, Kolozsvár, 1943.

Benkő József: Hunyad megyéről – Transsilvania Specialis – 1780-ból
Hd. megyei Tört. és Rég. Társulat XII. Évf. 1901.

Bóna István: Erdély a korai Magyar Királyságban. Az államalapítás
korának régészeti emlékei. A központok és ispáni várak kialakulása. Erdély
rövid történetéből. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.

Demény Lajos: Bethlen Gábor és kora. Politikai Kiadó, Bukarest, 1982

Floca Octavian: Regiunea Hunedoara. Muzeul Regiunii Hunedoara.
Întreprinderea de industrie locală – Secția Poligrafică Deva, 1957.

Floca Octavian: Ghidul Județului Hunedoara. Muzeul Județean Hunedoara,
Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1969.

Forgách Ferenc: Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János,
Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt. Szépirodalmi Kia-
dó, Budapest, 1982.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza,
Budapest, 1963-87.

Heltai Gáspár: Válogatott művei. Dácia Könyvkiadó – Kolozsvár, 1979.

Kádár Gyula: Adalékok a romániai magyarság történetéhez. A Romániai
Magyar Szó kiadásában, Bukarest, 1993.

Kiss Gábor: Erdélyi várak, várkastélyok. Panoráma.

Kőváry László: Erdély régiségei és történelmi emlékei. Horizont Kiadó,
Budapest, 1997.

Léstyán Ferenc: Megszentelt kövek. Glória Kiadó, Kolozsvár, 1996.

Makkai László: A Hunyadiak. Erdély rövid történetéből. Akadémiai Kia-
dó, Budapest, 1993.

Möller Etienne: Les monuments de l'architecture hongroise. Paris – H.
Le Soudier 174-176. Boulevard Saint Germain, 1920.

Schreiber István: Bethlen Gábor emlékhelyek Hunyad megyében. Dévai EMKE-füzetek 2., Corvin Kiadó, Déva, 2005.

Suciu C.: Dicționar istoric al localităților din Transilvania, București, 1955.

Szabó Csaba: Az egri hulló csillagok; Tinivár Kiadó, Kolozsvár, 1998.

Szamosközy István: Erdély története. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Szekernyés János: A törökverő Hunyadi János – Heti Új Szó Évkönyv, Temesvár, 2006.

Téglás Gábor: Hunyad vármegyei kalauz. Kiadja az Erdélyi Kárpát Egyesület, Kolozsvár, 1902.

Velescu O.: Castelul de la Hunedoara, București, 1961.

Mátyás-loggia



A Hunyadi-család címerei



A XX. század derekán
Schreiber Ferenc fényképgyűjteménye
A legendás várkút



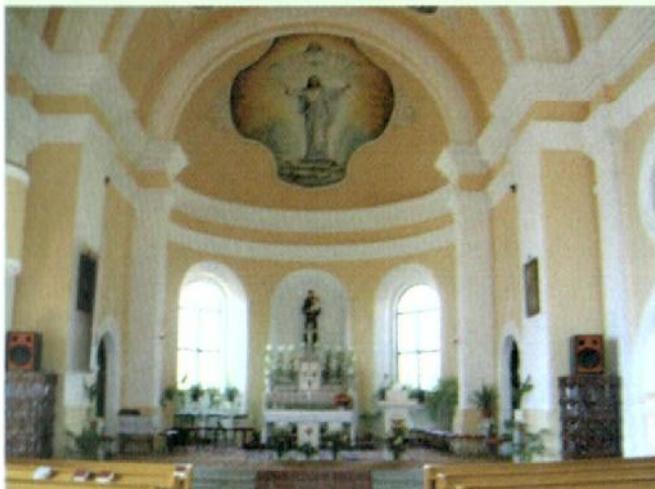
Szilágyi Erzsébet címere



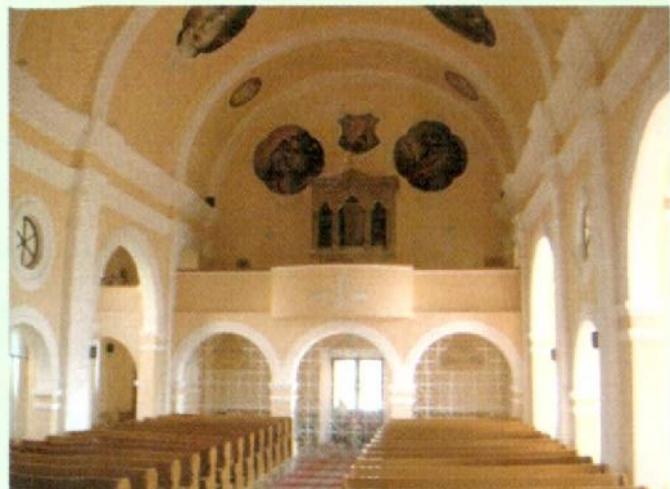
A XX. század derekán
Schreiber Ferenc fényképgyűjteménye

A Szent Antal-templom 2008 nyarán

1



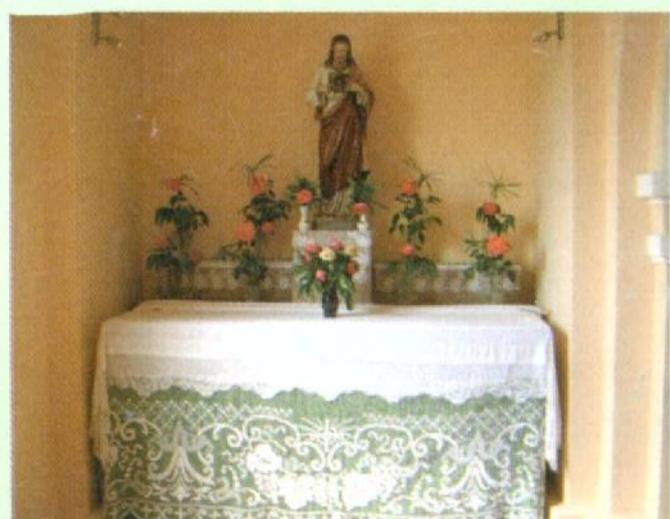
2



3



4



1. A szentély a főoltárral
2. A templomhajó berendezése és a kórus
- 3-4. A két mellékoltár

ISBN 978 973 622 444 7

A standard linear barcode representing the ISBN number 978 973 622 444 7.

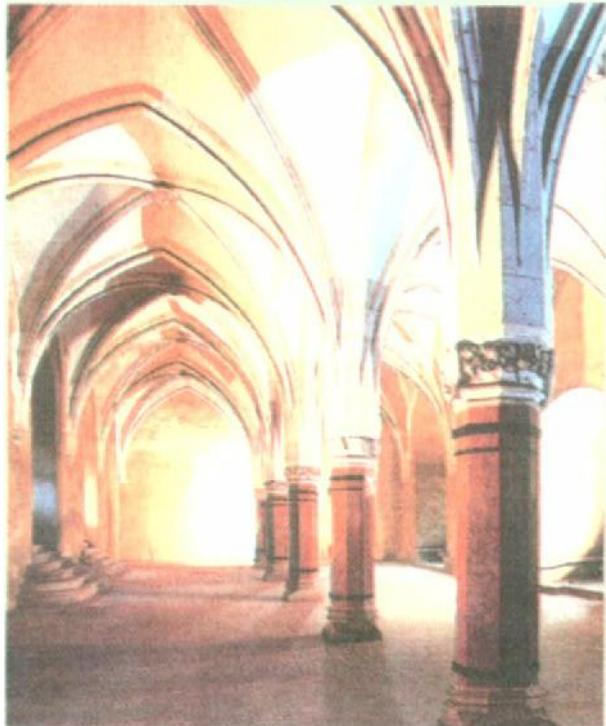
9 789 736 24447

A vajdahunyadi várkastély az 1854-es tűzvész után

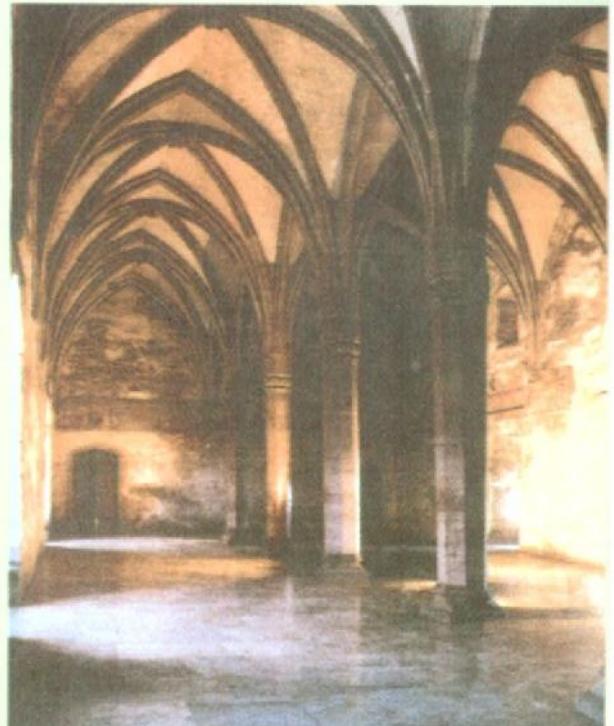


Rohbock kőnyomata utáni másolat

Lovagterem



Országházterem



*A XX. század derekán
Schreiber Ferenc fényképgyűjteménye*